

A SZEGEDI GONDOLAT

Írta: GRÓF KLEBELSBERG KUNO

„Ezer éve, hogy e nemzet
Itt magának hazát szerzett,
És ha jőne most halála,
A jövődö mit találna,
Mi neki arról beszélne,
Hogy itt hajdan magyar éle?”
(Petőfi: A magyar nemzet)

A műalkotások, melyeket az Iparművészet e száma ismertet, a szegedi gondolat jegyében jöttek létre. A szegedi gondolatot pedig nem pusztán városzeretet, afféle lokálpatriotizmus, nem is alföldi partikularizmus sugallta, hanem egyik szerves alkotórésze az egy egységes nemzeti koncepciónak. Hiszen csak az olyan politika lehet üdvös valamely országra nézve, amelynél a különféle célok nem tervszerűtlenül hemzsegek, hanem a kisebb-nagyobb részecélok összefüggő rendszert alkotnak, a maguk összességében tervszerű egészet képeznek. Ebből az emelkedettebb szempontból igyekszem az alábbi sorokban megmutatni, hogy a szegedi műalkotások és a szegedi gondolat mint illeszkednek be egy magasabb nemzeti elgondolásba.

Valamely nemzet belső szerkezete, struktúrája csak akkor normális, csak akkor egészséges, ha a társadalmi osztályok rétegződése, a vagyon és jövedelem eloszlása arányos és ha a népesség az ország területén egyenletesen oszlik meg. Ezt mi magyarok mind kevésbé mondhatjuk el magunkról. A trianoni Csonka-Magyarország 8,680.000 lakosából nem kevesebb, mint 1,420.000 ember él összetömörülve a közgazdasági Budapestben, vagyis a fővárosban, elővárosaiban s a körébe tartozó községekben. S a falvak, sőt a városok népessége tovább özönlik be a központba. Itt tehát veszedelmes és még folyvást növekvő aránytalansággal állunk szemben. Fokozza a bajt, hogy több, mint 100.000 lakossal bíró városunk csak kettő van: Szeged és Debrecen, de ezek is a fenti számot csak kevéssel haladják meg s a közel másfélmillió Budapest és a 100.000-es Szeged és Debrecen között nincs olyan 150—300.000 lakossal bíró nagyvárosok, mint Németországban Aachen, Augsburg, Kassel, Halle, Mannheim, Königsberg és Magdeburg; Olaszországban Verona, Bari, Messina, Bologna, Catania és Firenze; Franciaországban Toulouse, Nantes, Lille, Bordeaux; Ausztriában pedig Grác. Már pedig éppen ez az a várostípus, városkategória, mely még nem csinál versenyt a fővárosnak, még nem idézi fel a kettős vezetés, két vetélkedő gépont körül tömörülő partikuláris széthúzás veszedelmét; de a fővárossal szemben már megfelelő önállósággal

bír, aminek különösen politikailag nyughatatlan időkben, mozgalmak vagy éppen forradalom idején van fokozott jelentősége, mikor — megfelelő vidéki központok hiányában — a főváros környékben felhevülő közhangulata minden ellenállás nélkül ragadhatja magával és döntheti kalandba az egész országot. Hiába ekkora népesség megkívántatik ahhoz, hogy egy város művelődési, társadalmi és gazdasági téren igazi gócponttá, a maga országrészében, régiójában irányító tényezővé válhasson s mint külön város egyéniség önálló szerepet tölthessen be a nemzet életében. E hiány részbeni pótlására igyekszünk megteremteni Nagy-Szegedet. Magának Szegednek 135.131 lakosa van, de ez már most lényegesen lenne emelhető. Kovács Alajos, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke az 1930-iki népszámlálás előzetes eredményeiről közzétett érdekes jelentésében idevonatkozólag a következőket írja: «Nagy-Szegedhez hozzá lehetne számítani Kiskundorozsmát, Tápét, Szőreget, Deszket, Ó- és Újszentivánt. Ezzel a hat községgel Szeged lakossága immár 168.472 főre rúg s így ha Nagy-Szeged ideája megvalósulna, valószínű, hogy rövidesen — legfeljebb két évtized alatt — elérné a város lélekszáma a 200.000-et.» Sőt mivel a 10.526 lakost számláló Kistelek községet nagyrészt szegedi határ veszi körül, azért e helység is bevonható lenne. Beszámításával Szeged agglomerált népessége 1930-ban 178.998-at tett s az időközi természetes szaporodás betudásával már most bíznák tehető 180.000-re. Mindezeknek a helységeknek adóereje, közjövödelmei ma elforgácsolódnak a helyett, hogy koncentrikusan egy nagy város fejlettebb közigazgatását és városfejlesztő munkáját táplálnák. Átfogó közigazgatási területi reformnak lenne a feladata, hogy a felsorolt helyek összefoglalásával Nagy-Szegedet megalkossa, melynek agglomerált népessége és anyagi ereje már elég széles alapot adna egy nyugateurópai értelemben vett magyar nagyváros kialakítására.

De a nagyobb lélekszám egymagában nem elégséges, ahhoz a városias jelleg erőteljes fokozására is szükség volt. És éppen ennél a pontnál kellett beavatkoznia a kultúrpolitika-

n a k. Mert igaz ugyan, hogy kultúrával egymagával és a művelődési politika eszközeivel várost alkotni nem lehet, de viszont nincs város urbanitás és nincs urbanitás magasabb műveltség nélkül. Szeged fejlesztésénél persze — minthogy nagyvárosról s éppen a nagyvárosi jelleg kidomborításáról volt szó — már a kultúrpolitika nagyeszközeihez, a tudománypolitikához és a művészeti politikához is hozzá kellett nyúlni.

A kultúrpolitikának egyik sarkalatos elve, hogy minden várostípusnak megfelelő iskolafajtát kell adni. A falunak a népiskola, a kisvárosnak a polgári iskola, a középvárosnak a középiskolák különféle fajtája jár ki, igazi nagyváros pedig bajosan képzelhető el főiskolák, különösen egyetem nélkül. Ez a kultúrpolitikai és városfejlesztési elv vezette a magyar törvényhozást akkor, amikor az 1921. évi XXV. törvénycikkkel a Kolozsvárról kiűzött Ferenc József-egyetemnek Szegedre helyezését elrendelte. És ugyanez az elv, meg a kulturális decentralizáció gondolata vezetett, amikor a polgári iskolai tanárképző főiskolát Budapestről Szegedre tettem át. Így a magyar tudománypolitika Szeged nagyvárosi jellegének kidomborítása céljából a 20-as évek folyamán két főiskolát telepített át oda.

Párhuzamosan azzal, hogy Szeged ekként hatalmas iskolavárossá fejlődött, két esemény egyházi központtá avatta. Az egyik a fogadalmi templom befejezése, a másik a csanádi püspökségnek megtelepedése a tiszparti metropolishban. Az 1879-iki árvíz borzalmainak közepette Szeged népe az újjáépülés reményében megfogadta, hogy templomot emel Magyarország Nagyasszonyának s 1930-ra, a csanádi püspökség alapításának 900. évfordulójára el is készült a szegedi dóm. Trianon után pedig a románok elűzték Temesvárról a csanádi püspökséget, mely a pápa hozzájárulásával székhelyét Szegedre tette át s ott az egyetemi ifjúság számára internátust, meg theologiai szemináriumot szervezett, ami a tiszparti városban immár a harmadik főiskola.

Az egyetemnek, a polgári iskolai tanárképzőnek és a püspökség központi intézményeinek hajlék kellett, ami nagy építkezéseket tett szükségessé, melyekhez még a dóm befejezőmunkái járultak. Így a művészi nagy feladatok egész sora állott elő. Nálunk ilyen esetekben az egyes feladatokat külön-külön, egymásra való tekintet nélkül oldják meg. Innen van például Budapest utcáinak és tereinek nyugtalan kinézése és a széteső városkép. Mi Szegeden ezzel szöges ellentétben a szintetikus eljárást alkalmaztuk; az összes feladatokat, mint egyet-

len nagy egészt fogtuk fel s harmónikus összmegoldásra törekedtünk, melynek keretében az egyes intézmények épületei csak mint a koncepció egyes részei jelentkeztek. Mindez azonban nem lett volna lehető, ha Glattfelder Gyula, Csanád műértő püspöke nem esatlakozott volna az állam és a város építkezéseivel. Csak így lehetett a dóm térre egységes pályázatot kiírni, melyet két oldalon a fogadalmi templom és a püspöki intézmények, két másik oldalon pedig az egyetem természettudományi és orvosi karának épületei vesznek körül. Ekként ez a monumentális tér örök emléke marad az állam és az egyház harmónikus együttműködésének, ami a népek lelki nyugalmanak, a nemzeti és a vallási érzés összeesengésének nélkülözhetetlen előfeltétele. Természetes, hogy öntudatos művészeti politika, tervszerű eljárás s az erők egyesítése következtében aránylag csekélyebb költséggel valóban nagy dolgok létesülhettek. S éppen mivel nálunk az emberek az erők szétforgácsolásához mintegy hozzá vannak szokva s így még nagy kiadások esetén is szükségképpen csak kisebb eredmények mutatkozhatnak, csak azért verhetett a köztudatban gyökeret az a tévhit, hogy a szegedi dóm tér a nemzetnek rendkívüli áldozatába került.

A 20-as évek alkotásainak középpontjában a szegedi dóm áll. A középkori olasz és német városok büszke polgárságának templomépítő bőkezűségére emlékeztet az az áldozatkészség, mellyel Szeged népe fogadalmi templomát létrehozta. A tervezéssel eredetileg Schulek Frigyes foglalkozott. Az igazi művészek, ha valamely nagy feladatba beleszeret, a lelke egyszerre megtelik reflexiókkal, gondolatokkal, ötletekkel. Ilyen lelkiállapotban volt Schulek, mikor vele éppen találkoztam, mivel a budai Halászbástya építésénél működünk együtt. A Szeged név — mondotta — nyilván a sziget szóból ered, ami arra mutat, hogy a város eredetileg a Maros torkolata körül több ágra, több érre szétvált Tisza szigetein épült, ami a középkor viharaiiban védte is a lakosságot, akárcsak a lagunák vize Velence népét. De ettől eltekintve Szeged ott délen a Rómából jövő nyugati s a Bizánéból felható keleti kulturbefolyások összetalálkozásánál keletkezett s ezért Schulek a nyugati román és a keleti bizánci stílusnak azt a vegyülékét tartotta éppen Szegeden helyszerűnek, amelyben Velencének és a körülötte fekvő laguna-városoknak több temploma és sok palotája épült. A terveket utóbb Foerk Ernő építőművész átalakította s feladatát nagy művészettörténeti tudással oldotta meg. A szegedi dóm két magas campaniléje az Alföldön messze ellátszik, úgyhogy Szeged tanyavilágában — melynek területe nem egy korábbi német fejedelemsséggel fölr — a kültelki polgár is büszkeséggel szemléli azokat és hallgatja a keleti vízitorny szalmás harangjának bűgását. A temp-

lom belső térhatása is nagyszerű s a főhajót művésziösen zárja le az apszis mozaikja — melynek kartonjait Márton Ferenc festőművész készítette — és a csanádi püspök által emelt baldachinos márványoltár. A templom főérdekessége a monumentális orgona, mely a passzai dómé után Európa második legnagyobb ilyen egyházi hangszer. Magyar ember tervezte, magyar ipáros alkotta meg. Geyer József tanár diszpozíciói szerint a pécsi Angster-gyár készítette. 132 játéka négy helyen van felállítva. A sípok túlnyomó része természetesen a kóruson van, további regiszterek a kupolában és a szentélyben a főoltártól jobbra-balra, az oratóriumok felett (karorgona) vannak elhelyezve, ami hangjának művészi hatását rendkívül emeli. Balog István, a szegedi belvárosi plébánia műértő segédlelkésze, Európa nagy székesegyházainak legkiválóbb orgonaművészeit sorban meghívja Szegedre s ezeket az orgonahangversenyeket a rádió is rendszeresen közvetíti. A nagy hangszer egyébként maga körül rövid idő alatt szép egyházi zenei életet fejlesztett. A szegedi dóm — amint minden szükségessel felszerelve ott áll — valóban nemzeti értéket képvisel s nagy pillanat volt az, mikor a felszentelés napján a város kimagasló polgármestere odatért a főoltár elé s a szegedi polgárság nevében mintegy bejelentette Magyarország Nagyasszonyának, hogy a város fogadalmának eleget tett.

A templom éppen nagy méretei következtében nem hatott volna kedvezően, ha környéke, a Palánknak nevezett városrész s különösen az előtte fekvő tér nem nyert volna művészi rendezést. Régebb megerősített helyeink többnyire két alkotóelemből állottak, ú. m. magából a kövagy téglafalakkal körülövezett várból és a városból, melyet csak palánk védett. Szegeden a várat az 1879-iki árvíz után lebontották s a helyén a szép Stefánia-sétateret létesítették. A belváros legrégibb részét ellenben, melyet — mivel valaha itt is palánkkal volt körülveve — Palánknak hívták, az árvízét követő nagy városrendezés alkalmával érintetlenül hagyták, mert dombszerű emelkedésen feküdt s így nem pusztult el. A város köteles volt az egyetemi építkezések számára telket adni s a vezetőség ezt alkalmul használta fel arra, hogy a Palánktól, a török időkben Szeged kellő közepén megmaradt darab Balkántól megszabaduljon. A feladat nagy voltára való tekintettel s mivel művészi megoldásra törekedtünk, a Palánk szabályozására, a Templomtér rendezésére és körülépítésére országos tervpályázatot írtunk ki, melyben kikötöttük azt is, hogy az épületek földszintjét árkádosa n kell kiépíteni, mert a tér körül így keletkező monumentális folyosókból nemzetiemlékes arnokot akartunk létesíteni, hol méltó felállítást nyerhetnek nemzeti nagyjaink szobrai. Ez a pályázat terméke nyek bizonyult s a magyar művészettörténe-

lem klasszikus eseményévé vált, mert alkalmul szolgált egy olyan istenadta nagy tehetség felismerésére és kibontakozására, mint amilyen a R e r r i e h B é l á é volt. Ő nyerte az első díjat s megkapta a megbízást a tervezésre. Majdnem megoldhatatlannak látszott a feladat, mely elé Rerrieh állítva volt. Egyfelől a történeti stílusban épített templomhoz kellett megfelelő környezetet alkotni, másfelől a modern igényeknek és korunk szellemének megfelelő épületet kellett emelni, mely kor már elejtette a XIX. század építészetének hisztorizáló irányát. Rerrieh zsenijének sikerült e belső ellentét kiegyenlítése s a szegedi templomtérrel odasorakozott legnagyobb mestereink, Fessl, Ybl, Steindl, Haussmann és Alpár mellé. A megoldás sikeréhez nagymértékben járult hozzá az építési anyag szerencsés megválasztása. Abból indultunk ki, hogy az Alföldön, melynek nincsen köve, a terméskő nem helyszerű. A rendelkezésre állott anyagi eszközökből terméskőre különben sem futotta volna. Magából az Alföld talajából igyekeztünk tehát monumentális építési anyagot kitermelni. És Rerriehel együttműködve a debreceni városi téglagyárnak sikerült is azt a sötétheliotróp színű klinkertéglát kiegészíteni, amelyből a templomtér épült s amely talán a nagy magyar róna helyszerű monumentális építési anyaga lesz. A szegedi templomtér mestere nincs többé, de mégis boldognak nevezem őt, mert megadatott neki, hogy rövid élete alatt nagyot és befejezettet alkothasson. Nemsokára ott nyugszik majd a szegedi dóm bolt-hajtásai alatt s én e sorokkal is egy cipruságot óhajtok tenni egyik legkedvesebb munkatársam koporsójára.

Részben az új dóm helyén állott Szent Demeter temploma, amelyet a háború előtt lebontottak. A barokktorony lehordása alkalmával abból esodálatosképpen egy régibb gó t o r n y o t hámoztak ki, mely a tatárjárást követő időkben, a XIII. század második felében vagy a XIV. században épülhetett. Bár a torony a templomtéren aszimmetrikusan áll, mégsem volt szabad azt elbontani, mert az Alföldön a török idők folyamán a magyar keresztény középkornak a legtöbb emléke annyira elpusztult, hogy rosszakaróink megkísérelhették a külfölddel annak elhitetését, hogy mint afféle sátorlakó népség régebben az Alföldön nagyobb, maradandóbb épületeket nem is emeltünk. Ennek megcáfolására éppen az Alföldön középkori templomaink romjait ki kellene ásatnunk; mindazt pedig, amit az idők viszontagságai meghagytak számunkra, kegyeletesen fenn kell tartanunk és lehetőleg restaurálnunk. Szeged e részben még elég szerencsés helyzetben van, mert a Hunyadiak korából építésben fennmaradt a ferencendiek alsóvárosi temploma, hol a török hódoltság ideje alatt sem szakadt meg a hitélet és az isteni tisztelet, továbbá fennmaradt a

templomtér kis gótikus tornya — mindkettő tanúságot téve amellett, hogy Szegednek igenis volt a középkorban is számottevő kultúrája. A torony lebontásáról annival kevésbé lehetett komolyan szó, mert sok olasz székesegyház mellett külön keresztelőkápolna, úgynevezett baptisterio áll s így önmagától adódott az eszme, hogy a toronynak ezt a közelfekvő rendeltetést adjuk, azt keresztelőkápolnává alakítsuk. A munka vezetését itt is Rerriehre bíztuk, ki a torony földszintjéből harmonikus helyiséget alkotott, melyet **Aba-Novák Frigyes** díszített Krisztus és az ősmagyarok keresztelését ábrázoló freskókkal. E faliképek modernségük ellenére is a tresentó művészetére emlékeztetnek s így nem ütnek el erősebben magának a toronynak gótikus stílusától. Szépen és érdekesen rajzolta meg Rerrieh a kápolna vasajtáját, melyet az «Élet kapujá»-nak nevezett. Úgy e kapu tervezésénél, mint az egész nagy építkezés során vasrácsok, függő lámpák és kerítések kivitelénél a szószeros értelmében együtt dolgozott a szegedi iparosokkal s ez úton a helyi ipart művész irányban jelentékenyen továbbfejlesztette. Rerrieh utolsó munkája Szegeden az volt, hogy e torony felső emeletében Szent Imre herceg fehér galambjai számára hajlékot készített s kedves volt látni, mint buzgólkodik a nagy művész, hogy a kis állatoknak szállást csináljon.

Előbb azonban még át kellett építenie az állama vasutak felosztatott leszámitoló hivatalának palotáját az egyetem bölcsészeti és természettudományi kara számára. A négyudvaros hatalmas épületben sok szoba volt ugyan, de mivel hivatalok számára épült, nem igen volt benne tanterem céljaira alkalmas helyiség. A palotának a Szukováti-térre néző széles frontjához félkör alakú toldást, úgynevezett hemiciklust építettünk tehát hozzá, melyben Rerrieh nemesak remek a uditorium maximumot, természettudományi előadótermet és tornaacsarnokot helyezett el, hanem e toldalékkal az épület hosszúra elnyúló homlokzatát szerenésesen tagolta is és megélénkítette. Általában a kietlen bürót a tudományok méltó hajlékává igyekeztünk átalakítani s e célból a főlépcsőház falsíkjait **Nemessányi Kontuly Béla** fiatal festőművésszel — aki a gödöllői premontrei rendház refektóriumának mennyezetképein komponáló tehetségéről tett tanúságot — hat falfestményel díszítettük. A freskók tárgya **Madách Kepler-jelenetéből**, **Jókainak «A jövő század regénye»** című művéből, **Arany «Buda halála»-ból**, **Vörösmarty «Zalán futása»-ból**, **Petőfi «János vitéz»-éből** és **Vörösmarty «Csongor és Tündé»-jéből** van véve.

Bécs nem igazi dunai város, mert csak közel fekszik a Dunához. Budapestnek ellenben különös

varázst éppen az ad, hogy a nagy folyót egyenesen közrefogja és Szeged is arra törekszik, hogy a Tiszával mintegy összeforrjon. Ilyen városépítési elgondolás mellett a Tiszapart méltó kiépítése különös jelentőséggel bír. Az egyetemi építkezésekből juttatni kellett tehát a Tiszapartnak is, mely levegős, napos front különösen alkalmas a klinikák számára. **Korb Flóris**, aki a budapesti külső klinikai telep, meg a kolozsvári és debreceni klinikák építése közben e téren elsőrangú szaktekintéllyé lett, a Rudolf-rakparton őt nagy klinikai épületet emelt. Így a szegedi klinikai építkezések is hozzájárultak a városkép teljesebbé tételéhez.

A cité universitaire, a szegedi egyetemi városrészesztétikai kialakításához nem esekély mértékben járult hozzá **Waelder Gyula** építőművész azzal a barokk palotával, melyet a polgári iskolai tanárképző, annak gyakorló-iskolája s egy nagy fiú és leány polgári iskola számára a Boldogasszony-sugárúton emelt. Különösen szép az épületnek a Tisza felé néző másik főhomlokzata, amely előtt idő multával egy további monumentális tér alakulhat ki.

De mindezek a műalkotások rettenetes elszigeteltségben állanak és a városon belül külön testet képeznének, ha elődeink az 1879-iki árvíz után a város újjáépítése alkalmával magát a város szabályozást nem emelték volna művészi magaslatra. Mert bizvást el lehet mondani, hogy Szeged szabályozási terve önmagában véve műalkotás, aminővel Budapestet is beleértve egyetlen magyar város sem dicselkedhetik. Szerenésenkre a mult század nyolevanas éveiben, mikor Szeged nagystíliú újjáépítése megindult, már rendelkezésre álltak azok a hatalmas példák, melyeket **III. Napoleon Párizs** és **Ferenc József Bécs** szabályozásával hozott létre. A franciák eszására fővárosának szabályozására **Haussmann bárót** hívta meg, aki 1853—70-ig állott a Szajna-département élén s Párizst az addig ismert legnagyobb mértékben átépítette, széles avenueket töretett s a város centrumából a munkáselemet kitelepítette; legkiválóbb munkatársa, **Alphand** kertészmérnök pedig hatalmas parkokat teremtett, mint a Bois de Boulogne-t, a Parc Monceau stb. Az osztrák eszászár meg 1857 december 20-án írta alá a legfelső kéziratot, mellyel elrendelte a Bécs belvárosát körülvevő bástyaöv lebontását — melyen a körút, a híres Ring jött létre — és városrendezési tervpályázat kiírását. 1865 május 1-én, mikor a eszászár a Práterbe kikoecizott, a körutat már átadhatta a forgalomnak. Nálunk az 1879-iki árvíz után Tisza Lajost neveztek ki Szeged királyi biztosává s mellé adták tervező műszaki főnökül **Lechner Lajost**, ki előzőleg Budapest általános szabályozási tervének elkészítésére hirdetett nemzetközi pályázaton a nagydíjat megnyerte és

az Andrassy-utat is tervezte. Mikor Lechner Szeged újjáalkotásának művét megteremtette, már értékesíthette a párizsi és bécsi tapasztalatokat, de az egyszerű másolás távol állott tőle s a kis- és nagykörútból, továbbá négy nagyobb és három kisebb sugárútból, terekből és parkokból, meg a tiszai rakpartokból mint főelemekből összetevődő szegedi szabályozási tervvel a városépítés terén eredetit alkotott. Tisza és Lechner jelentőségét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy böles előrelátással terveztek, úgyhogy a keretek, melyeket félszázaddal ezelőtt megvontak, csak legújabbban kezdenek kitelni. Mikor a fasiszta Olaszország Róma legújabb szabályozási tervének kidolgozására tudósokból, építészekből, higiénikusokból, arheológusokból és műbírálókból bizottságot alakított, a tanácskozások megindulása alkalmával Mussolini a Capitoliumon beszédet mondott, melyben hangsúlyozta, hogy a tervezésnél ne az 1930-iki Rómával számoljanak, hanem az 1950-ikivel, sőt gondoljanak a 2000-beli Rómára is, hiszen ha Róma megtartja eddigi népszaporodásának ütemét, 1950-ben már 2 millió lakosa lesz és mintegy 150.000 automobilja. A duce szerint a bizottságnak igen nagy vonalakban kell gondolkodnia. Hazafias büszkeség töltheti el

a lelünk, hogy amit Mussolini a XX. század 30 éveiben a jövőre nézve követelt, azt a mi Tisza Lajosunk és Lechner Lajosunk még a XIX. század 80-as éveinek elején megtették. Ezért, mikor Csanád nagyérdemű püspökével és Szeged kiváló polgármesterével a munkához hozzáfogtunk, a Tisza Lajos koncepcióját vettük alapul és Foerk, Rerrich, Korb és Waelder mesterek is a Lechner városrendezési terve által megvont keretekbe illeszkedtek bele. Így a szegedi városépítésnek a XIX. század 80-as éveiben folyt I. és a XX. század 20-as éveiben lebonyolított II. ciklusa egységes egészzé forrt össze, mely biztos alapja lesz Nagy-Szeged kialakulásának.

Összefoglalva az elmondottakat, a 20-as évek e műalkotásait Szeged nagyvárosi jellegének, kultúrgócpoint mivoltának erőteljes kidomborítása céljából hoztuk létre. A 180.000 lelket számláló szegedi agglomeráció nagyvárosi jellegének erősítésére pedig azért volt szükség, hogy Budapesten kívül legyen még nagyvárosunk, hogy a népesség az ország területén arányosabban oszoljék meg, hogy a nemzet belső szerkezete egészségesebbé váljék. Ez a szegedi gondolatnak belső tartalma.

GRAF KUNO VON KLEBELSBERG: DER SZEGEDER GEDANKE. Die besprochenen Kunstwerke entstanden im Zeichen des Szegeder Gedankens. Die Struktur einer Nation ist normal, wenn die Verteilung der Bevölkerung gleichmässig ist. Ungarn lässt in dieser Hinsicht manches zu wünschen übrig. Der Gedanke des Schaffens eines Gross-Szeged, einer ungarischen Grossstadt im westeuropäischen Sinne, die nicht nur durch ihre Einwohnerzahl, sondern auch durch ihre Kultur die Umgebung überragt, soll ein Schritt zur Beseitigung dieses Mangels sein. Deshalb musste zu den grossen Mitteln der Kulturpolitik: zu der Wissenschaft- und der Kunstpolitik gegriffen werden. Eine wirkliche Grossstadt ist ohne Hochschulen, ohne Universität nicht denkbar. Diese Erkenntnis bewog 1921 das Parlament, die aus Kolozsvár (Klausenburg) vertriebene Franz-Josefs-Universität nach Szeged zu verlegen. Der Gedanke einer kulturellen Dezentralisation leitete den Verfasser bei der Verlegung der Hochschule für Ausbildung von Bürgerschullehrern von Budapest nach Szeged. So wurde Szeged eine Hochschulstadt. Nach der Vollendung des Baus der Votivkirche, der Verlegung des Sitzes des von den Rumänen vertriebenen Bischofs von Csanád nach Szeged und der Errichtung eines theologischen Seminars wurde aus der Stadt auch ein Kirchenzentrum. Hierdurch waren grosse Bauten erforderlich und so entstand eine ganze Reihe grosser künstlerischer Aufgaben. Den grosszügigen Bauplänen des Staates und der Stadt schloss sich auch der kunstliebende Bischof von Csanád, Julius Glattfelder an und so konnte für den einheitlichen Ausbau des Domplatzes ein Preisausschreiben stattfinden. Nach diesem sollte der Platz von zwei Seiten von der Votivkirche und den bischöflichen Gebäuden, von den andern zwei Seiten aber von den Instituten der naturwissenschaftlichen und der medizinischen Fakultät der Universität umrahmt werden. Auf diese Weise konnte mit verhältnismässig niedrigeren Kosten etwas Grosses geschaffen werden. Im Mittelpunkt der Schöpfungen der zwanziger Jahre steht der Dom, an dessen Plänen ursprünglich Friedrich Schulek arbeitete. Er hielt für Szeged eine Vereinigung

des westlichen romanischen und des östlichen byzantinischen Stils für ortsgemäss; seine Entwürfe wurden dann von Ernst Foerk umgearbeitet. Die Kartons der Mosaiken der Apsis sind von dem Maler Franz Márton. Die monumentale Orgel wurde nach den Anweisungen Prof. Josef Geyers von der Pécsér Angster-Fabrik hergestellt. Bei dem allgemeinen Preisausschreiben für den Ausbau des Kirchenplatzes — das die Vorschrist einer Lösung mit Arkaden um den ganzen Platz herum, die dem Zwecke einer nationalen Gedächtnishalle dienen sollten, enthielt — wurde der vorzügliche Plan des verstorbenen Béla Rerrich angenommen und er erhielt auch den Auftrag zur Ausführung der Bauten. Er traf auch eine glückliche Wahl des Baumaterials, indem er sich für den dunklen heliotropfarbenen Klinker entschied. Eine besondere Schenswürdigkeit des Platzes ist ein alter Turm im gotischen Stil aus dem 13. oder 14. Jahrhundert, der zu einer Taufkapelle umgestaltet und mit Fresken Friedrich Aba-Nováks verziert wurde. Ein Palais der Staatsbahnen, das früher auf diesem Platze stand, wurde umgebaut und dann der philosophischen und der naturwissenschaftlichen Fakultät der Universität übergeben. Die Fresken des grossen Treppenhauses sind von Béla Kontuly v. Nemessány. Die Klinikgebäude am Theissufer (Rudolfsquai) sind nach den Plänen Florian Korbs erbaut. Zum Ausbau der Cité universitaire trug Julius Wälder mit der Schaffung des schönen Gebäudes der Hochschule für Ausbildung von Bürgerschullehrern bei. Von grossem Vorteil für die ganze Schöpfung war, dass die Stadt seit dem Hochwasser 1879 über einen vorzüglichen Stadtbauplan verfügt, was dem damaligen Regierungskommissar Graf Ludwig Tisza und Ludwig Lechner zu verdanken ist. So verschmolzen die zwei grossen Bauzyklen — der der achtziger Jahre des vorigen und der der zwanziger Jahre unseres Jahrhunderts — auf eine sehr glückliche Weise zu einer organischen Einheit. Ungarn neben Budapest noch eine zweite wirkliche Grossstadt zu geben und den Charakter Szegeds als Kulturzentrum kräftig zu betonen: das ist der Kern des Szegeder Gedankens.

COUNT KUNO KLEBELSBERG : THE IDEA OF SZEGED.
The artistic works, which will be explained here were carried out in the mark of the Szeged-idea. The structure of a nation is normal when the distribution of its population is fairly equal. From this point of view there is a deficiency in Hungary, and the idea of Great-Szeged is serving the amendment of this situation, i. e. to develop there a second Hungarian metropolis in the West-European meaning of this word, which stands out not only by the number of its inhabitants but also by its cultural standard. It was therefore necessary to take the help of the higher cultural policy especially with regard of sciences and arts. A real metropolis can not be imagined without high-schools and university. The Hungarian parliament has therefore decided to place in Szeged the Francis Joseph University in 1921 after its expulsion from Kolozsvár by the Rumanians. The idea of a cultural decentralisation has lead the writer of this article when he has ordered (as Royal Hungarian Minister of Education) to transfer the Board School Teachers Training College from Budapest to Szeged. Szeged has become so a cultural centre. After the finishing the Votive-Church and after it has been chosen as episcopal seat of the Bishop of Csanád who has been also expelled by the Rumanians, and also by founding a Theological Seminary there, Szeged became an ecclesiastical centre too. It was consequently necessary to erect new buildings in connection with these changes and so has been brought up a long line of new artistic problems too waiting for solution in Szeged. Julius Glattfelder the connoisseur Bishop of Csanád has joined himself to the policy of the state and of the city of Szeged with regard to the new erections and it was possible only thus to invite unitedly the tenders for the buildings of the whole Church-Square which is now entirely enclosed from two sides by the Votive-Church and by the Bishop's Palace and from the two other sides by the buildings of the University Faculties of Sciences and of Medicine. By this way these monumental erections have been carried out with relatively small costs. In the centre of these erections stands the Votive-Church. The designs of this have been originally

made by Frederick Schulek who has chosen a combination of Western Roman and of the Eastern Byzantine styles as such which suits to the local character of Szeged. The designs have been changed later on by Ernest Focrk. The cartoons of the mosaics in the apse are by Francis Márton. The monumental organ with 132 pipes was built by the Angster Company of Pécs under the instructions of Professor Joseph Geyer. The national competition which has been written out for the regulation and for the buildings of the Church-Square has been won by the late Béla Rerrich with his excellent designs. Among the conditions of the competition was the arcadelike solution of the ground part of the buildings running around the Square and this is serving now as a national memorial peristyle. Béla Rerrich has also very fortunately chosen a dark heliotrope coloured Dutch-tile brick for building material. A special curiosity of the Square is the Gothic tower from the XIIIth or XIVth century which has been reconstructed into a baptistery the inside of which is decorated with the frescoes of Frederick Aba-Novák. The former directorial offices of the Hungarian State Railways after the rebuilding are now occupied by the University Faculties of Sciences and of Medicine. Béla Rerrich has designed also hemicicles into the palaces. The staircases of the buildings are decorated with the frescoes of Béla Kontuly. The buildings of the University Clinics have been erected on the Rudolph Embankment of the Tisza after the designs of Floris Korb. To the plans of the erections of the Cité universitaire Julius Wälder has also added some designs. It was a great advantage that the County Council of Szeged had excellent plans for municipal buildings since 1879. This was the merit of Count Louis Tisza and of Louis Lechner. The first period of important erections at Szeged in the Eighties of the XIXth century has thus fortunately joined into an organic unity with the second period which has been accomplished during the Twenties of the present century. Szeged must become the second metropolis of Hungary after Budapest with a powerful accentuation of its standard as a cultural centre. This is the substance of the Idea of Szeged.

Reiter László fametszetű könyvdíszja.